

Arhivske bilješke o zlatarstvu XIV. st. u Splitu i u Zadru

Ivo Petricioli

Filozofski fakultet, Zadar

Izvorni znanstveni rad - 739.1:930.253"13"

12. listopada 1993.

U proučavanje srednjovjekovnog zlatarstva u Dalmaciji treba uložiti još dosta truda da bi se s jedne strane osvijetlili različiti problemi oko identificiranja radionica, ali i da bi se sakupilo što više relevantnih podataka iz povijesnih izvora. Mnoge sačuvane umjetnine u riznicama katedrale i samostana nisu još ni izdaleka obrađene onoliko kako zaslužuju, a u seoskim crkvama postoji zanimljiv inventar s pojedinim predmetima iz srednjeg vijeka, koji nisu ni evidentirani. Arhivski podaci tek su

¹ G. Praga, *Antichi inventari del tesoro del Duomo di Spalato*, Archivio Storico per la Dalmazia XX / 1935, str. 5 pos. otiska.

² C. Fisković, *Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LII / 1950, str. 6 pos. otiska.

³ K. Prijatelj, *Srebrne pale splitske stolne crkve*, Anali historijskog instituta JAZU u Dubrovniku I / 1952, str. 247 - 254.

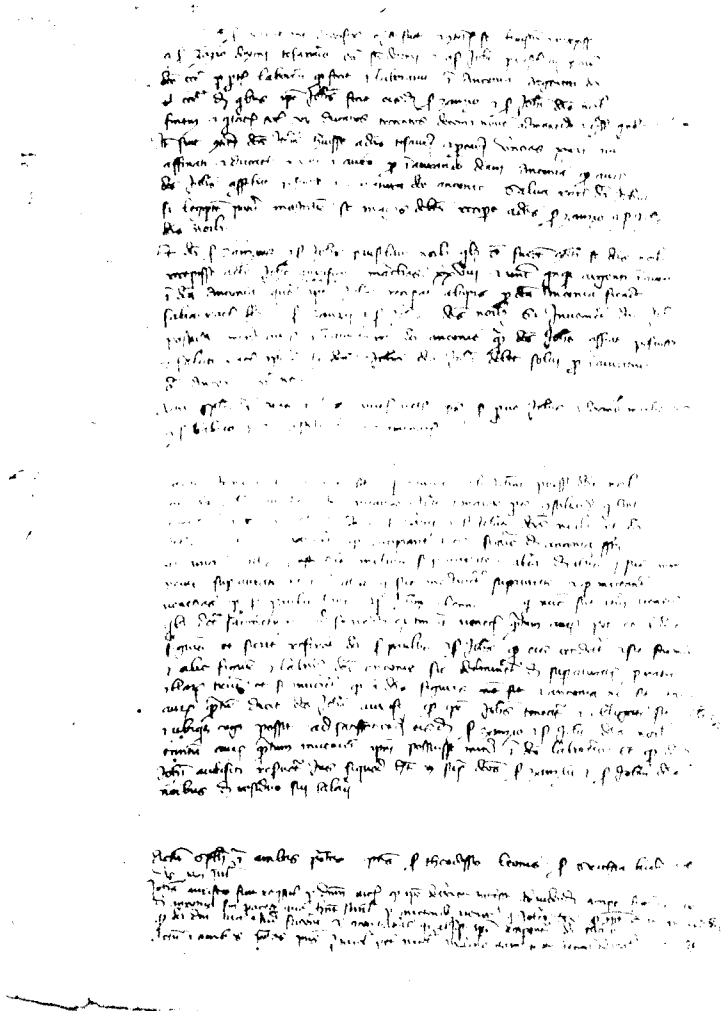
⁴ G. Praga je oba majstora naveo u popisu zadarskih zlatara iz XIV st. (*Documenti intorno l'arca di S. Simeone in Zara e al suo autore Francesco* da Milano, Archivio Storico per la Dalmazia, Fasc. 53, Roma 1930 str. 13 pos. otiska. Nekoliko dokumenata o Cellu poznavao sam 1976. (N. Klaić, I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar 1976, str. 535 - 536), kad sam pogrešno čitao njegovo prezime "Serleonis". Na neobjavljene podatke u zadarskome Povijesnom arhivu upozorio me je dr. E. Hiji pa mu se i ovdje zahvaljujem.

Koristeći se arhivskom građom povijesnog arhiva u Zadru, autor potpunije predstavlja život dvojice zlatara koji su djelovali od 60-ih do 80-ih godina XIV st. i u Zadru su neko vrijeme imali zajedničku radionicu.

Ivan, sin Gerardina, stigao je iz Pesara, a Cello Sorleoni iz Riminija. Ivan je za katedralu u Splitu izradio srebrnu oltarnu palu sa svetačkim likovima u reljefu. Četiri spisa govore o tom radu. Naručitelji nisu bili zadovoljni pozlatom, ali su stručnjaci u Veneciji ocijenili da je Ivan dobro obavio posao. Pala je uništena početkom 18. st. O Cellu se sačuvalo više dokumenata, dva ugovora o naukovanju šegrta i nekoliko o privatnom životu.

djelomično ili nepotpuno objavljeni. Lijep je primjer takve obrade slučaj zlatara Ivana Gerardinova iz Pesara, koji je djelovao u Splitu, a u stručnoj je literaturi poznat još od godine 1935. Tada je G. Praga upozorio da se on spominje u Splitu 31. siječnja 1369.⁽¹⁾ C. Fisković je poslije otkrio da je taj zlatar autor srebrne oltarne pale (retabla) glavnog oltara splitske katedrale, od koje su tri svetačka lika bila poslana u Veneciju na procjenu i vraćena 1371. god.,⁽²⁾ a K. Prijatelj je proučio sve pristupačne arhivske podatke o njezinoj sudbini kroz XVII. i XVIII. st., kad je uništena, a srebro pretopljeno.⁽³⁾

Danas raspolažemo većim brojem dosad neobjavljenih podataka o tom zlataru koji nije djelovao samo u Splitu nego se spominje i u Zadru, gdje je neko vrijeme surađivao sa zlatarom Cellom Sorleoneom, došljakom iz Riminija.⁽⁴⁾ Budući da ni dokumenti o pali u Splitu nisu do kraja proučeni, pa nisu uočeni zanimljivi detalji odlučio sam ovom prilikom što iscrpnije, koliko je moguće, osvijetliti djelovanje tog očito značajnijeg majstora i njegovu suradnika u Zadru Cella, što će, nadam se, pridonijeti boljem poznavanju ne samo te grane umjetnosti, nego općenito kulturne klime i svakodnevna života građana u tom razdoblju.

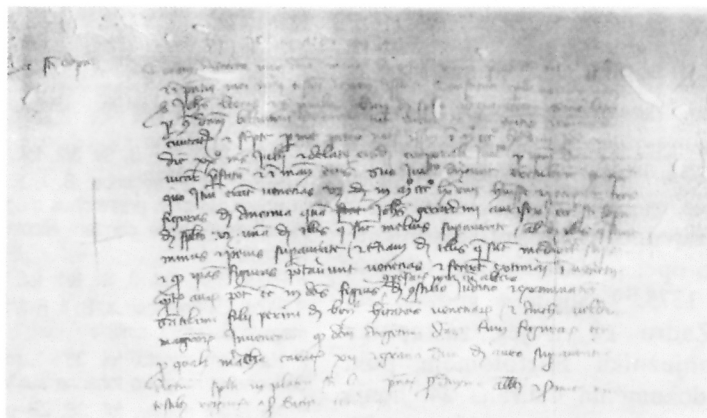

1. Split, 20 i 21. srpnja 1369.

Primopredaja srebrne oltarne pale za crkvu sv. Dujma koju je izradio zlatar Ivan Gerardinov i odluka da se tri lika s pale pošalju u Veneciju.

Prema dostupnim izvorima Ivan Gerardinov i Cello prvi se put pojavljuju u Zadru 6. ožujka 1366. Taj datum nose dva ugovora. Jednim Ivan imenuje Cella svojim zastupnikom, a u drugome se govori o suradnji u poslu. U oba se dokumenta spominje Ivanov otac zlatar Gerardin koji je nazočan pri sklapanju ugovora.⁽⁵⁾ Očito da je Ivan tada bio mlad, a otac je nadzirao njegove poslove. Pet dana poslije Ivan je uzeo kao pomoćnika zadarskog

zlatara Kolana Ivanovog da radi s njim u Splitu godinu dana, počevši od dana kad stignu u Split, i to uz plaću od 40 zlatnih dukata zakonske težine. Pri sklapanju ugovora svjedočio je Cello.⁽⁶⁾ Kolan (Nikola) Ivanov bio je izučen zlatar s dugogodišnjom praksom. Već god. 1350. uzeo je u nauk jednog mladića, a 1354. izrađivao je srebrne pladnjeve.⁽⁷⁾ Još 17. ožujka Ivan se spominje u Zadru. Tada je zadarskom plemiću Cernulu de Botonu, koji je

2. Split, 12. siječnja 1371.

*Zapisnik o povratku u Split triju srebrnih likova s
oltarne pale u crkvi sv. Dujma.*

zastupao svoju majku Tomazinu, isplatio 35 dukata na ime petogodišnjeg najma stambene kuće.⁶⁾ Po tome se zaključuje da je Ivan, a vjerojatno i njegov otac, boravio i djelovao u Zadru od god. 1361., ako ne i ranije. U tom se spisu navodi kao svjedok opet Cello. Dana 16. srpnja 1366. Ivana nalazimo u Splitu. U dokumentu s tim datumom spominje se Ivanov dužnik Bode pok. Slavogosta iz Zadra.⁹⁾ Prema G. Pragi, Ivan se spominje u Splitu, kako sam naveo 31. siječnja 1369., no taj podatak nisam uspio provjeriti.¹⁰⁾ Dvadesetog srpnja iste godine datiran

je najvažniji dokument: Zlatar Ivan Gerardinov potvrđuje da je od Zanzija Dujmovog, rizničara crkve sv. Dujma, i od Ivana Prvoslavovog zastupnika spomenute crkve, primio 319 dukata i 15 i pol groša kao dio nagrade za svoj rad na oltarnoj pali i 22 unče zlata i 18 dukata, što je upotrijebio za pozlatu pale. Zanzio i Ivan Prvoslavov potvrdili su pak sa da su primili palu tešku 128 maraka, točno onoliko koliko su dali srebra zlataru da izradi tu palu. Istog je dana sastavljen spis drukčijeg sadržaja. Zanzio i Ivan Prvoslavov sumnjali su u kvalitetu pozlate likova na pali, pa su to povjerili zamjeniku (vikaru) gradskog kneza (ne navodi se ime). Odlučeno je da se s pale izvade tri lika, jedan od onih što su bolje pozlaćeni, jedan od onih što su manje i lošije pozlaćeni i jedan od onih što su prosječno pozlaćeni, pa da ih se preda čini se, prema savjetu ili izboru nekog Liberata de Tarsija dvojici plemića Pavlu Bini i Ivanu Leonisu, koji su se spremali otputovati u Veneciju, da ih tamo dadu na ekspertizu kompetentnim majstorima. Sutradan se Ivan Gerardinov složio s tim.¹¹⁾ Spomenuta dvojica plemića podnijela su izvještaj pred kneževim vikarom Mencijem 12. siječnja 1371., dakle gotovo dvije godine nakon što su uzeli likove. Čini se da su se toliko i zadržali u Veneciji. Oni su spomenuta tri lika dali na ekspertizu majstorima Santalunu (!) Perini iz Bolonje, stanovniku Venecije, i Mlečaninu Antoniju Veldraminu, koji su

⁵ Povijesni arhiv u Zadru (dalje PAZd) Spisi zadarskog bilježnika (dalje ZB) Petrus Perençanus, B. I, F.I/1, fol. 9 -9': "Magister Iohannes aurifex filius magistri Gerardini aurificis nunc habitator ladre verbo et consensu et licentia dicti sui patris ibi presentis, volentis, consentientis et parabolam eidem dantis...."

⁶ Na istom mjestu, fol. 14 - 14' (v. Prilog 1.)

⁷ C. Fisković, Zadarski sredovječni majstori, Split 1959, str. 197, bilj 722, str. 201, bilj. 768, str. 200, bilj. 757. Fisković je poznao i ugovor o kojemu je riječ.

⁸ PAZd, ZB Perençanus, na istom mjestu, fol. 16'.

⁹ PAZd, Stari splitski arhiv (dalje SSA), Kut. 2, Sv. 6 / 1, fol. 35'.

¹⁰ Praga navodi spis u starome splitskom arhivu, među spisima bilježnika Albertola iz Milana. Uz navedeni datum nema podataka o Ivanu Gerardinovu.

¹¹ PAZd, SSA, Kut. 3, Sv. 8/1, fol. 6' (v. Prilog 2.)

ustanovili da svakoj marki srebra na tim likovima odgovara 12 karata i dva zrna zlata.⁽¹²⁾ Čini se da je ta količina zlata odgovarala standardu pozlate, jer spis završava tom konstatacijom. Ne poduzimaju se nikakve daljnje mjere.

U međuvremenu se zlatarev otac Gerardin spominje u Zadru. Vjerojatno je tamo ostao raditi. Naveden je kao svjedok u spisu od 10. studenoga 1370.⁽¹³⁾ Kuća zlatara Ivana pak spominje se u Splitu 3. kolovoza 1369.⁽¹⁴⁾

Od početka godine 1373. Ivan ponovno boravi u Zadru. Sedamnaestog veljače zabilježen je kao svjedok,⁽¹⁵⁾ a 16. ožujka svjedočio je zajedno sa svojim suradnikom Cellom.⁽¹⁶⁾ Dva dana poslije opet je naveden kao svjedok, pa ponovno 4. kolovoza 1375.⁽¹⁷⁾ Sljedeće godine, 20. veljače, izabrao je u Zadru za svojeg zastupnika zadarskoga općinskog bilježnika Bartolomeja pok. Paganina.⁽¹⁸⁾ Dva splitska dokumenta datirana 24. lipnja i 17. srpnja za koje se ne može sa sigurnošću utvrditi da su iz godine 1376. govore o nekom poslu što ga je Ivan imao s Antonijem de Fontana Rossa.⁽¹⁹⁾ Šestog prosinca 1376. spominje se u Zadru zajednička radionica Ivana i Cella,⁽²⁰⁾ a 28. travnja iduće godine oni su ponovno zajedno navedeni kao svjedoci.⁽²¹⁾ Dalje se više ne spominju zajedno. Dapače, čini se da su prekinuli suradnju, iako je Ivan ostao u Zadru. Dana 27. srpnja 1380. Ivan je u najam na godinu dana uzeo prostor za radionicu od Stane udovice pok. Radoja, postolara, koji se nalazio na uglu Stanine kuće. Najamnina je dogovorena na 9 dukata, pa je Ivan pri sklapanju ugovora isplatio Stani polovicu. Istog je dana svjedočio.⁽²²⁾ Prvog lipnja 1382. u nekom oštećenom spisu spominje se zlatar Ivan.⁽²³⁾ Ako se to odnosi na Ivana Gerardinova, bio bi to zadnji spomen o njemu u našim krajevima.

Njegov suradnik Cello zabilježen je, međutim, u većem broju zadarskih bilježničkih spisa. Od god. 1366. do 1373. naveden je 5 puta kao svjedok,⁽²⁴⁾ a 27. listopada 1367. dao je u zakup na 10 godina svoj vinograd od 7 gonjaja na otoku Ugljanu Radoslavu pok. Dobroslava i njegovu sinu Grešku.⁽²⁵⁾ Četvrtog rujna 1375. uzeo je u nauk na dvije godine Miklouša "de Sancta Cruce" (iz Križevaca ?),⁽²⁶⁾ a 28. travnja 1376. Luku Milakovića na 8 godina.⁽²⁷⁾ U jednom oštećenom spisu iz 1377. (iz prosinca?) spominje se zajam od 200 libara, što je Cello uzeo od neke "donne Johanne", a vratit će ga za dvije godine.⁽²⁸⁾ U veljači 1378. sastavljen je danas oštećen spis u kojemu se govori o novcu što ga je Cello dugovao neki Stojan Bratislavov.⁽²⁹⁾ Cello je naveden kao svjedok 10. studenoga 1375. i 16. ožujka 1378.,⁽³⁰⁾ a 16. prosinca te godine sastavljen je neki spis u njegovoj radionici, pa je pri tome svjedočio.⁽³¹⁾

Vrlo je zanimljiv spis datiran 8. svibnja 1380. Bilo je tada ratno vrijeme. Na Jadranu su se sukobile mletačka i genoveška flota. Ugarsko-hrvatski kralj Ludovik bio je saveznik Genove, pa je zadarska luka bila otvorena za njezino brodovlje. Zatekao se tako sa svojim brodom u

Zadru Bartolo Pezano, zamjenik glavnog zapovjednika genoveške flote Gaspara Spinole. Imao je na brodu zarobljenog mladića Nikoleta, sina nekog zlatara, pa ga je Cello otkupio od njega za 100 zlatnih florena.⁽³²⁾ Ta povećana svota gotova novca svjedoči da je Cello dobro poslovaio, iako dosad nije pronađen nijedan spis o bilo

¹² PAZd, SSA, Kut. 3, Sv. 8/2, fol. 119 (v. Prilog 3.)

¹³ PAZd, ZB Perençanus, B. I, F. I/XIV, fol. 35': "Actum ladre, iuxta logiam magnam comunis, presentibus magistro Gerardino aurifice condam lohannis de Pensuro et Butco condam Nicoleti de Flumine ambobus habitatoribus ladre testibus..."

¹⁴ PAZd, SSA, Kut. 3, Sv. 8/1, fol. 11: "...luxta domum lohannis aurificis..."

¹⁵ PAZd, ZB Perençanus, B. II, F. II/1, fol. 21': "...et magistro lohanne aurifice filio magistri Gerardini aurificis"

¹⁶ Na istom mjestu, fol. 35': "...magistro Cello aurifice condam lohannis de Sorleone et magistro lohanne aurifice filio magistri Gerardini aurificis."

¹⁷ Na istom mjestu, fol. 36; ZB petrus de Sercana, B. II, f. 1, fol. 6': "...et lohanne magistri Gerardini aurifice..."

¹⁸ ZB Petrus de Sercana, na istom mjestu, f.3, fol. 7: "Iohannes aurifex filius magistri Gerardini habitator Jadre fecit ser Bartholomeum notarium iuratum comunis ladre filium condam ser Paganini presentem...suum procuratorem...in omnibus suis causis et litibus habitis et habendis cum quecumque persona..."

¹⁹ PAZd, SSA, Kut. 3a, Sv. 9, fol. 71', 77a.

²⁰ PAZd, ZB Petrus de Sercana, B. II, f. 7, fol. 3': "...Actum ladre iuxta stationem magistrorum Cello et lohannis aurificum, presentibus...et magistro Cello suprascripto..."

²¹ Na istome mjestu, f. 8, fol. 24: "...Actum ladre, iuxta domum habitationis mei notarii presentibus Cello et lohanne aurificibus..."

²² Na istome mjestu, f. 15, fol. 8-8': "Stana relicta condam Radoy caligarii dedit, locavit ad affictum lohanni aurifici condam magistri Gerardini unam stationem positam sub domo habitationis ipsius Stane in angulo dicte domus usque ad vnum annum proxime futurum inceptum in medio mensis presentis lulii pro ficto nouem ducatorum auri de quibus dicta Stana fuit confessa habuisse a dicto lohanne ducatos IIII auri (et) dimidio pro meditate dicte summe..."

²³ PAZd, ZB P. Perençanus, B. III, F. III, fol. 35': "... ipsum magistrum lohannem aurificem"

²⁴ PAZd, ZB P. Perençanus, B. I, F. I/III, fol. 22; F. I/VII, fol. 5; F. I/VII, fol. 6'; F. I/VIII, fol. 31'; B. II, F. II/1, fol. 13'.

²⁵ PAZd, ZB P. Perençanus, B. I, F. I/VIII, fol. 4': "Magister Cellus aurifex condam lohannis de Sorleone de Arimeno nunc habitator ladre iure locationis hinc ad decem annos proxime venturos...dedit et concessit...Radouano condam Dobroslavi nunc habitatori in insula Gillani et Gresco eius filio sua capita vitum que habuit super terratico (ostalo neispisano) saluus terram et reseruatibus luribus... septem gognai uel circa posite in dicta insula Gillani quorum vitum hos dixerunt esse confines (ostalo neispisano)..."

²⁶ PAZd, ZB P. de Sercana, B. II, f. 1, fol. 15' (v. prilog 4.)

²⁷ Na istome mjestu, f. 4, fol. 19: "Iuchas Millacouich de Radobilic se sponte et sua propria uoluntate obligando magistro Cello aurifici habitatori ladre filio condam lohannis de Ariminio promisit eidem stare cum ipso hinc ad VIII annos proxime venturos et eidem seruire in arte aurificum..."

²⁸ PAZd, ZB P. Perençanus, B. II, F. I/VII, fol. 27'.

²⁹ Na istome mjestu, fol. 40'

³⁰ PAZd, ZB P. de Sercana, B. II, f. 2, fol. 19'; f. 11, fol. 5

³¹ Nas istome mjestu, f. 12, fol. 25': "... in statione magistri Cello aurificis...presentibus...et magistro Cello aurifice condam lohannis Soreleonis de Arimeno habitatore ladre ..."

³² ZB P. de Sercana, B. I, F. I/4, fol. 109': "Egregius vir dominus Bartholus de lanua locumtenens in ladra magnifici ac strenui militis domini Gasparis de Spinola de lanua capitani generalis de mare lanue dedit et concessit magistro Cello arifici filio condam lohannis Soreleonis de Ariminio habitatori ladre petenti et accipienti Nicoletum filium aurifici (ostalo neispisano) captivum ditorum lanuensium. Et hoc ideo quia dictus magister Cellus se sponte obligando dicto domino Bartholo dare ... C florenos auri ... Actum ladre iuxta ecclesiam sanctorum XL presentibus dominis Baxilio de Arboro et Bartholo de Auria de lanua testibus uocatis et rogatis et aliis.

kakvu njegovu zlatarskom radu ili o narudžbi. U dvama dokumentima iz te godine spominje se njegova kuća. U prvom, od 16. rujna, govori se o stvarima brijajača Antuna Sterpana iz Genove koji je stanovao i umro u Cellovoj kući;⁽³³⁾ a drugi, pak od 20 listopada, sastavljen je u Cellovoj kući, pa je Cello svjedočio.⁽³⁴⁾ U više spisa

naveden je još kao svjedok, jednom zajedno s nekim zlatarom Filipom,⁽³⁵⁾ a jednom pored svoje radionice.⁽³⁶⁾ U spisu od 9. travnja 1384. kao graničnik nekog posjeda u Ceredolu blizu Zadra spominje se njegova žena Marica.⁽³⁷⁾ Osamnaestog kolovoza iste godine primio je od nje miraz.⁽³⁸⁾ Tada se zadnji put spominje živ. Dana 13. siječnja sljedeće godine Marica je zapisana kao udovica u jednom zanimljivom ugovoru. Dobroslava, udovica pok. Ivana "de ultramontes",⁽³⁹⁾ povjerila joj je svoju unuku Lipicu, kćer pok. Vladoja Mogorovića, da je za vrijeme od 8 godina uči tkanju i drugim ženskim poslovima.⁽⁴⁰⁾ Marica se spominje i 24. svibnja te godine (kad je prodala svoj vinograd u Ceredolu),⁽⁴¹⁾ a iz spisa datiranog 17. siječnja 1386. doznajemo da je Cello za života bio založio tri zlatna prstena s karneolima i dva srebrna pehara teška 5 unča za 12 i pol dukata kod plemića Franje Zloradića, pa su Marica i svećenik Nikola "hromi", kao izvršitelji Cellove oporuke, preko svojeg zastupnika plemića Kolana Fanfonje otkupili te založene predmete.⁽⁴²⁾ Svećenik Nikola i Marica dali su punomoć Kolanu Fanfonji već 5. listopada 1384.⁽⁴³⁾ U tom se spisu spominje Cellova oporuka koju mu je 28. srpnja iste godine napisao spomenuti bilježnik Bartolomej pok. Paganina. Budući da se spisi tog bilježnika nisu sačuvali, ne znamo, na žalost, njezin sadržaj. Prema podacima kojima raspoložemo, Cello je umro između 18. kolovoza i 5. listopada 1384.

Ovo naoko nezanimljivo nabranje arhivskih podataka u priličnoj nam mjeri ocrtava životni put dvojice prekomorskih zlatara koji su na našoj obali našli plodno tlo za svoj rad u pogodnim okolnostima. Bilo je to doba kad su se nakon zadarskog mira god. 1358. dalmatinski primorski gradovi oslobodili mletačke vlasti i njezinih ekonomskih restrikcija. Otvoreni trgovini s prekomorskim lukama razvili su svoje gospodarstvo unutar kojega je obrtništvo imalo glavnu ulogu. Tako se, među ostalim, stvorilo povoljno tlo i za rad zlatara. Osim domaćih, u dalmatinskim gradovima djeluju i brojni strani zlatari koji ne stižu samo iz susjedne Italije, nego ih ima i iz Njemačke,⁽⁴⁴⁾ a u Zadru znamo i za jednog Parižanina.⁽⁴⁵⁾ Iz tog su se vremena sačuvali i brojni zlatarski radovi: relikvijari raznih oblika, kaleži, ophodna raspela i ciboriji. Ne treba posebno isticati srebrni pozlaćeni sarkofag sv. Šimuna u Zadru, djelo zlatara Franje iz Milana.⁽⁴⁶⁾ Zlatar Ivan Gerardinov iz Pezara, kojemu smo posvetili ovaj prilog, znači za Split upravo toliko koliko za Zadar znači Franjo iz Milana. Oltarna pala za splitsku katedralu bila je reprezentativno zlatarsko djelo. Prema najstarijim dokumentima doznali smo da je bila pozlaćena i da je imala svetačke likove ili u visokom reljefu ili kao pune skulpture, aplicirane na nju, tako da su se mogli lako skinuti da se pošalju na ekspertizu. U inventaru splitske katedrale iz god. 1400. navedeno je da je velika (magna) i da se nalazi na glavnom oltaru, dok se na oltaru sv.

³³ Na istome mjestu, f. 15, fol. 14': "... Infracripte sunt res condam Antonii barberii uocati Sterpani de lanua mortui in domo habitationis magistri Celli aurificis in ladra reperte post eius obitum in domo dicti magistri Celli ... "

³⁴ Na istome mjestu, fol. 18: " ... in domo habitationis magistri Celli aurificis, presentibus magistro Cello suprascripto et ... "

³⁵ PAZd, ZB Iohannes de Casulis, B. Unica, F. I/1, fol. 15: "presentibus magistro Zello et magistro Phillippo aurificibus"

³⁶ Na istome mjestu, fol. 72: " ... Actum ... iuxta stationem magistri Zelli aurificis, presentibus dicto magistro Zello et..." (1383, 10. XII)

³⁷ PAZd, ZB Articutus de Rivignano, B. I, F. I, fol. 9'; B. IV, F. I, fol. 6: " ... in Ceredol in loco qui dicitur Scalnice ... de sirocho domina Mariča uxor magistri Celli aurificis..."

³⁸ Isto, B. I, F. I, fol. 90; B. IV, F. I, fol. 57: " ... Cellus aurifex ... recepit ... dotem ... a Marica filia condam Georgii Plissich ... "

³⁹ U zadarskim se spisima tako u srednjem vijeku označavaju osobe podrijetlom iz krajeva sjeverno od Velebita, tj. iz gornje Hrvatske.

⁴⁰ PAZd, ZB Articutus, B. I, F. I, fol. 166'; B. IV, F. I, fol. 106: "Dragoslava relicta condam luani de ultramontes habitatrix ladre posuit Lipičam neptem suam videlicet filiam filie et filiam condam Vladi Mogorouich ad standum cum dona Marica relicta condam magistri Celli aurificis usque ad octo annos proxime uenturos promittentes quod ipsa faciet quecumque ei mandata dabatur a dicta dona Mariča ... Et que dicta dona Mariča promisit ipsi Lipiče ilo toto tempore dare uictum, uestitum et calcamentum et ipsam Lipičam docere ad texendum et alia opera muliebria..."

⁴¹ PAZd, ZB Raymundus de Modiis, B. Unica, F. I, fol. 57: "Dona Mariča relicta q. mag. Celli aurificis de ladra ... vendidit Nicole marangono filio Michaelis sartoris ... unam petiam terre vinetae gognai sex ... in Ceredulo in loco vocato Schalinica..."

⁴² ZB Articutus, B. IV, F. II, fol. 157: "... Ser Franciscus condam ser Damiani de Sloradis nobilis cuius ladre fuit confessus se habuisse a ser Colano condam ser Marini de Fanfogna nobili ciue ladre ut procuratore et procuratorio nomine domini presbiteri Nicolai claudi sancte Marie de ladra et done Mariče relicte condam magistri Celli aurificis condam Surleonis de Arimino commissariorum testamentariorum dicti olim magistri Celli aurificis ut patet de ipso mandato scripto manu ser Raymundi filii ser Comini de Modiis de Asula iurati notarii ladre sub anno domini ab incarnatione millesimo, trecentesimo, octuagesimo quarto, indictione octava, die quinto mensis octubri, ducatos auri duodecim cum dimidio pro interesse et completa solutione et satisfactione trium anellorum aureorum cum tribus carniolis in eis et duorum naporum argenterum alborum ponderis ipsorum duorum naporum unciarum quinque penes ipsum ser Franciscum per dictum condam magistrum Cellum pignoratorem.

Renuntians etc. Quos anulos et nappos ipse etiam ser Colanus dicto procuratorio nomine fuit confessus se habuisse a dicto ser Francisco et recepit in presentia mei notarii et testium suprascriptorum..."

⁴³ ZB Raymundus de Modiis, B. unica, F. I, fol. 10: "Dominus presbiter Nicolaus Zotus de sancta Maria de ladra et dona Mariča uxor condam magistri Celli aurificis condam Surleonis de Arimino habitatoris ladre et ambo commissarii testamentarii dicti condam Celli aurificis ut in ipsius testamento continet scripto: manu Bartholomey condam ser Paganini de Bononia notarii ladre iurati in MCCCLXXXIII, Ind VII, die XXVIII mensis Iulii a me notario Raymundo viso, et fecerunt et constituerunt suum procuratorem legitimum ser Colanum condam Marini de Fanfogna ..."

⁴⁴ G. Praga (Documenti ... n. d.) u svojem popisu navodi u Zadru Henrika Teugutovog i Hiperta Simeonovog "de Alemanija".

⁴⁵ N. Klaić, I. Petricioli, n. d. str. 536; N. Jakšić, Nakit 14. st. u Hrvatskoj i Bosni, Radovi Filozofskog fakulteta Zadru, sv. 23/ 1983-84, str. 331 i d.

⁴⁶ I. Petricioli, Škrinja sv. Šimuna u Zadru, Zagreb, 1983.

Dujma nalazi druga s likovima Bogorodice i dvanaestorice apostola.⁴⁷⁾

Ivanova pala bila je na glavnom oltaru sve do XVII. st. Godine 1604. nadbiskup Markantun de Dominis u svojoj je vizitaciji opisuje ovako: "Ikona spomenutog glavnog oltara složena je (sastavljena je) od dvaju dijelova i ima mnoge likove svetaca od srebrnog lima u reljefu; to je doista starinsko djelo, ali grube izradbe." Nadbiskup Cosmi god. 1682. nije ju više našao na glavnom oltaru. Vidio je "neke srebrne predmete polomljene, zastarjele i beskorisne, napose nekadašnju ikonu glavnog oltara, koja je sastavljena od dvaju dijelova i ima svetačke likove od srebrnog lima; starinsko je djelo i grube izradbe. Od tih predmeta najveći se dio može prepraviti u svijećnjake i pristojno posuđe za ukras crkve i oltara. U inventaru riznice iz god. 1694. navodi se kao "Stara srebrna pala izrađena all'antica, pozlaćena s likovima", isto tako 1709. God. 1712 ona više nije u riznici nego u nekoj staroj škrinji. Čitava je još 1732. i čuva se u "staroj riznici". U vizitaciji nadbiskupa N. Dinarića 1753. više se ne spominje, ali je 1757. spomenut komad srebra s emajlom s natpisom DIE XV APRILIS EGO IOHANNIS FILIVS GERARDI ET DE PERSAVRO".⁴⁸⁾ Iako se u spisima iz god. 1369. i 1371., koji se odnose na palu, ne spominje emajl, nema razloga da sumnjamo da je taj "komad srebra" zapravo zadnji ostatak pale, i to sa zlatarevim potpisom. Na srednjovjekovnom srebrnom crkvenom posuđu često su natpisi izrađeni u emajlu. Među predmetima u zadarskim riznicama ima mnogo primjera.

Tako je to vrijedno zlatarsko djelo palo žrtvom novog ukusa u doba baroka, ali zahvaljujući podacima što su ih pružili arhivski spisi, može se bar u glavnim konturama, ako ne rekonstruirati, a ono zamisliti njegov izgled uspoređujući te podatke sa sačuvanim srebrnim retablama i antependijima. To što se navodi da je pala složena od dvaju dijelova, može se zamisliti da su svetački likovi bili smješteni u dva reda, kao što je bilo na drugoj pali u Splitu, onoj na oltaru sv. Dujma.

PRILOZI

1. Zadar, 11. ožujka 1365. (r. 1366.) - Zlatar Ivan Gerardinov uzima za pomoćnika zlatara Kolana Ivanovog:

In Christi nomine amen. Anno ab incarnatione eiusdem Millesimo, trescentesimo, sexagesimo quinto, Indictione quarta, die undecimo mensis martii. Regnante serenissimo principe et domino nostro naturale domino Lodovico Dei gratia inclito rege Hungarie, tempore reuerendi patris et domini domini Nicolay de Mathafaris doctoris Dei et Sancte Sedis apostolice gratia archiepiscopi iadrensis ac magnifici et potentis domini domini Nicolay de Seeç regnorum Dalmatiae et Croatie bani generalis et ciuitatis ladre comitis.

Magister Colanus aurifex condam ("Iohannis" prekríženo) Yvanis de ladra omni exceptione iuris uel facti remota, sponte libera et ex certa sciencia non coactus ac non dolo metu fraude uel malicia interuenientibus, set voluntarie se conuenit cum magistro lohanne auriffice filio magistri Gerardini aurifficis et pacto speciali se et opera sua obligauit ipsi magistro lohanni eundi Spaletum ad standum suis expensis et laborandum cum eo in statione ("dicti" prekríženo) ipsius magistri lohannis aut alio loco quo ipsi magistro lohanni placuerit, die noctuque et quibuscumque diebus laboratorii et oris congruis quecumque illa laboreria de arte sua que idem magister lohannes dixerit aut ordinauerit ipsi magistro Colano bene et legaliter hinc ad unum annum proxime venturum incipiendum eo die quo de ladra recedet et ueniet Spaletum. Et pro dicto tempore unius anni ab operibus dicti magistri lohannis diebus omnibus operariis ac oris omnibus congruis tam de die quam de nocteque non descidere scilicet potius ipsis adesse et superare bene legaliter et fideliter. Et pro uno quoque die laboratorio et una quaque ora congrua in quo uel quibus dictus magister Colanus desesteret et defficeret a dictis laboreriis sibi comissis tam de die quam de nocte congruis de arte sua per ipsum magistrum lohannem idem magister Colanus dicto magistro lohanni per alios dies et oras reficere totidem quantum desisterisset teneatur et dabeat occasione aliqua non obligante. Et pro operibus et (oštećeno) dicti magistri Colani per eum fiendis de arte sua ipsi magistro lohanni pro dicto tempore unius anni (oštećeno) et superius dictus magister lohannes dare soluere et numerare teneatur et dabeat dicto magistro Colano uel suis heredibus et successoribus per se suisque heredes et succesores ducatos quadraginta boni auri et iusti ponderis hec modo uidelicet omni capite cuiuslibet mensis dicti anni ducatos (nečitko) boni auri et iusti ponderis ... (izostavljeno) ... Et pro parte solutionis et pagamenti operium fiendarum per ipsum magistrum Colanum dicto magistro lohanni dicto tempore unius anni dicto modo predicto dictus magister Colanus generaliter contentus et confessus ("et" prekríženo) fuit se manualiter habuisse et recepisse ("et recep" prekríženo)

⁴⁷⁾ Tu, stariju palu, zapravo njezine dijelove koji su se do danas sačuvali, analizirao je i pokušao bez ikakve logične podloge pripisati Ivanu Gerardinovu A. Lipinski god. 1960. (v. Angelo Lipinski, Goldene und silberne Antependien und Retabeln des Mittelalters in Italien (Letzte Folge), Das Munster, 13 Jahr 1960, sv. 3 - 4, str. 89 - 105.

⁴⁸⁾ K. Prijatelj, n. d., str. 249 - 250.

et in se habere dixit a dicto magistro Iohanne aurifice ducatos duos boni auri et iusti ponderis ... (izostavljeno)...

Actum ladre, iuxta logiam magnam comunis presentibus magistro Sperco aurifice condam Garchasce de ladra et magistro Cello aurifice condam Iohannis Sorleonis de Arimeno nunc habitatore ladre testibus vocatis rogatis et allis.

(Povijesni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika Petrus Perečanus de Lemicetis, B. I, f. I, fol. 14 - 14'.)

2. Split, 20 i 21. srpnja 1369.

Primopredaja srebrne oltarne pale za crkvu sv. Dujma koju je izradio zlatar Ivan Gerardinov i odluka da se tri lika s pale pošalju u Veneciju.

(Na margini) Ecclesie sancti Doymi et Iohannis aurificis. (1369) Die vigesimo Iulii

Iohannes filius ser Gerardini aurificis confessus fuit et contentus se habuisse et recepisse a ser Zanzio Doymi tesa(u)rario ecclesie sancti Doymi et a ser Iohanne Peruosclai procuratore dicte ecclesie pro parte laborerii quod fecit et laboravit in anconiam argenteam dicte ecclesie de quibus ipse Iohannes fecit eisdem ser Zanzio et ser Iohanni dictis nominibus finem et quietationem solutionem videlicet ducatos trecentos decem et novem ad monetam ed grossos quindecim cum dimidio. Item fuit contentus dictus Iohannes habuisse a dictis tesaurario et procuratore uncias XXII auri affinati et ducatos XVIII in auro pro inaurando dictam anconiam quod aurum dictus Iohannes asserbat posuisse totum in auratura dicte anconie, salua ratione dicti Iohannis si legisparte(?) poterit (nečitko) se magis debere recipere a dictis ser Zanzio et ser Iohanne dictis nominibus.

Et dicti ser Zanzius et ser Iohannes Peruosclai nominibus quibus supra fuerunt contenti se dictis nominibus recepisse a dicto Iohanne aurifice marchas CXXVIII et uncias quinque argenti inaurati in dictam anconiam quod argentum ipse Iohannes receperat ab ipsis pro dicta anconia fiendi saluo ratione suprafatorum ser Zanzii et ser Iohannis dictis nominibus. Si inuenerent dictum Iohannem posuisse minus auri in auratura dicte anconie quod dictus Iohannes asseruat posuisse et salua ratione ipsorum si ("dictus Iohannes" prekriženo) dicto Iohanni debet solui pro inauratura dicte anconie nec non.

Actum Spalati inter duas portas ciuitatis ueteris presentibus ser Perue Iohannis et Doymo Miche testibus et ser Balzio Petri consiliario examinatore.

Ea die in questione qua erat inter suprafatos ser Zanzium et ser Iohannem Peruosclai dictis nominibus cum dicto Iohanne aurifice dictus vicarius iudicis et maior presens consiliarius qui habet (nečitko) intercedere omni voluntate

suprafatorum ser Zanzii et ser Iohannis dictis nominibus et dicti Iohannis aurificis smouerent quod accipiantur tres figure de anconia suprafata videlicet una de illis que ("est" prekriženo) sunt melius superaurate, alia de illis que sunt minus et peius superaurate, tertia de illis que sunt mediocriter superaurate et quod mittantur Uenetias per ser Paulum Bini et ser Iohannem Leonis qui nunc sunt ituri Uenetias quibus dicitur sacramentum ad faciendum extimare Uenetias quantum aurum potest esse in dicitis figuris et sicut referent dicti ser Paulus et ser Iohannes quod eis credatur et sit firmum et alie figure et laborerium dicte anconie sic determinatur de superauratione pro rata illarum trium et si inueniuntur quod in dicitis figuris ("non sit" prekriženo) in anconia non sit tantum aurum quantum dicit dictus Iohannes aurifex quod ipse Iohannes tenetur et obligatus sit realiter et personaliter et ubique (nečitko) possit ad satisfactionem de eiusdem ser Zanzio et ser Iohanni dicitis nominibus tantum aurum quantum inuenietur (?) ipsum possuisse (!) minus in dicto laborerio. Et quo dicto Iohanni aurifici reseruetur ius si quo habet ("con" prekriženo) super dictos ser Zanzium et ser Iohannem dicitis nominibus de residuo sui salarii.

Actum Spalati inter ambas portas presentibus ser Theodossio Leonis (et) ser Bichia Luchari testibus.

Die XXI iulii

Iohannis aurifex fuit requisitus per dominum uicarium quod ipse deberet interesse ad uidendum accipere figuras argenteas de anconia secundum pacta que habent insimul pro mittendo Uenetias qui Iohannes dixit quod ipse erat contentus de eo quod dicit dominus uicarius iudicis (nečitko) et contentabatur quod absque ipso acciperentur dicte figure.

Actum inter ambas portas presentibus ser Nicola Petri (et) Nicolao Marini Dominis (?) testibus et Iacxa Domaldi consiliario.

(Povijesni arhiv u Zadru, Stari splitski arhiv, Kut. 3, Sv. 8/1 fol. 6'.)

3. Split, 12. siječnja 1371.

Zapisnik o povratku u Split triju srebrnih likova s oltarne pale u crkvi sv. Dujma.

(Na margini) Sancti Dopnii

(1371) Die XII Ianuarii

Coram discreto viro domino Mentio de (uništeno) uicario prefati comitis Spalati et in presentia mei notarii testium rogatorum infrascriptorum, constituti personaliter nobiles uiri ser Iohannes Leonis et ser Paulus Bini de Spalato, ad extrationem sine lite per condam dominium Liberatum de Tarsia, sunt iurati dicti domini comitis et curie dicte ciuitatis et scripture per me Petro notario infrascripto in

MCCCLXVIII indictione prima et die XX mensis iulii et delata eisdem corporali iuratione (?) per ipsum dominum Mentium uicarium prefatum et in manibus eius suo iurato(?) dixerunt, (nečitak znak) retulerunt se tempore quo ituri erant Uenetias videlicet MCCCLXVIII habuisse et recepisse tres figuras de anconia quam ("fecit" prekríženo) Iohannes Gerardini aurifex fecit ecclesie sancti Dopnii de Spalato, videlicet unam de illis que sunt melius superaurate, aliam de illis que sunt minus et peius superaurate et tertiam de illis que sunt mediocriter superaurate et quod ipsas figuras portauerunt Uenetias et facerunt extimare in Uenetiis quantum aurum potest esse in dictis figuris compensate una cum altera de consilio, iudicio et examinatione Santeluni (ili Santelimi) filii Perini de Bononia habitatoris Uenetiarum et Anthonii Ueldramini magistrorum. Inuenerunt quod dictum argentum dictarum trium figurarum tenet pro qualibet marcha caratas XII et grana duo de auro super auratione.

Actum Spalati in platea sancti Laurentii presentibus ser Duymo Alberti et ser Mica Madii testibus rogatis et ser Bichia Lucari consiliario.

(Povijesni arhiv u Zadru, Stari splitski arhiv, Kut. 3, Sv. 8/2, fol. 119.)

4. Zadar, 4. rujna 1375.

Zlatar Cello pok. Ivana Sorleona iz Riminija prima u nauk na dvije godine Miklouša Markovog iz "Santa Cruce Magna".

Miclous filius condam Marci de Sancta Cruce Magna se sponte et sua propria voluntate obligando magistro Cello aurifici de Arimeno condam Iohannis Sorleonis habitatoris ladre promisit eidem stare cum ipso duobus annis proxime futuris et seruire eidem in arte aurificum et facere omnia eius mandata lecita et honesta ad usum boni et fidelis discipuli et non descedere ab eo ante finem dictorum duorum annorum ... Cellus promisit dare uictum uestitum et calcamentum condescentem et in fine dictorum duorum annorum dare eidem unam capam, unam gonellam et unum capucium et unum par caligarum de pano valoris librarum XLI pro qualibet brachio et unam camisiam et unam serabulam

... Bartolo condam ser paganini notario iurato comunis ladre et Stoyano aurifice condam Bogdani testibus ...

(Povijesni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika Petrus de Serçana, B. II, f. 2, fol. 19'.)

Summary

ARCHIVE RECORDS ON THE 14TH CENTURY GOLD IN SPLIT AND ZADAR

Largely using the existing archive materials from the Historical Archives in Zadar, the author attempts to illustrate the lives of two goldsmiths active from the 1360s to 1380s. They worked together in Zadar and even shared a workshop. Both came from the opposite Adriatic Coast: Ivan, son of Gerardino, arrived from Pesaro, and Cello Sorleoni came from Rimini. Ivan Gerardino lived for a while in Split where he made a silver retable for the main Cathedral altar with relief figures of saints. Four interesting documents provide evidence on this work. The commissioners were not satisfied with the gold-plating of the altarpiece figures and sent three of the figures to Venice for expert judgment. The work was pronounced satisfactory. It survived until the beginning of the 18th century when it was destroyed.

There are more documents on Cello: two contracts on his apprenticeship, several documents on his private life, yet none on his work as a goldsmith. One document concerns the sum paid to free a prisoner of the Genoese in 1380, during the war on the Adriatic; another, drafted after his death, in 1384, mentions three golden rings and two silver jugs he had pawned.